

PECATS

CAPITALS

de la

HISTÒRIA

◆ DE CATALUNYA ◆

AVARÍCIA

◆ ANTONI DALMAU ◆

Columna

ANTONI DALMAU
PECATS CAPITALS
DE LA HISTÒRIA
DE CATALUNYA

AVARÍCIA

PECATS CAPITALS DE LA HISTÒRIA DE CATALUNYA
ÉS UNA SÈRIE COORDINADA PER BORJA DE RIQUER.

PRIMERA EDICIÓ: NOVEMBRE DEL 2015

© ANTONI DALMAU I RIBALTA, 2015

© COLUMNNA EDICIONS, LLIBRES I COMUNICACIÓ, S.A.U.

AV. DIAGONAL, 662-664 - 08034 BARCELONA

ISBN: 978-84-664-1993-2

DIPÒSIT LEGAL: B. 13.413-2015

FOTOCOMPOSICIÓ: VÍCTOR IGUAL, S.L.

CARRER ARAGÓ, 390 - 08013 BARCELONA

IMPRÈS A: EGEDSA

www.columnnaedicions.cat

Queda rigorosament prohibida sense autorització escrita de l'editor qualsevol forma de reproducció, distribució, comunicació pública o transformació d'aquesta obra, que serà sotmesa a les sancions establertes per la llei. Podeu adreçar-vos a Cedro (Centro Español de Derechos Reprográficos, www.cedro.org) si necessiteu fotocopiar o escanejar algun fragment d'aquesta obra (www.conlicencia.com; 91 702 19 70 / 93 272 04 47). Tots els drets reservats.

Índex

1. Introducció	7
1. Els bandolers del barroc (ss. XVI-XVII) . .	11
2. La compra de vots durant la Restauració . .	25
3. El joc	39
4. El patrimoni artístic perdut	55
5. Els negocis bruts dels lerrouxistes	81
6. Joan March i el monopoli del tabac . .	97
7. L'estraperlo després de la guerra	115
8. Els Muñoz Ramonet	131
9. Els infants robats	149
10. El cas Matesa (1969)	161
11. Erik el Belga i els seus robatoris per terres catalanes	175
12. L'espoli de la Zona Franca	189

De bandolers, avui, encara n'hi ha, però hem de reconèixer que viuen i es vesteixen d'una altra manera i operen amb armes, estils i mètodes molt diferents. En el passat, quatre segles enrere, n'hi va haver a Catalunya de molt populars i molt temibles, tant per la seva rebel·lió i ferocitat reals com per l'aura mítica que els envoltava. I n'hi va haver, naturalment, de bons i de dolents, segons quines víctimes escollissin per a les seves malifetes i segons l'ús que fessin després dels diners obtinguts. En altres èpoques, han merescut noms diversos, però entre aquests personatges perseguits ferotgement pels poders establerts de tots els temps hi ha una afinitat i un cert comportament que els agermana: trabucaires, contrabandistes, lladregots, atracadors, etc. Potser el més pur, el més mitificat, el més universal gràcies a la literatura i el cinema, és inevitablement Robin Hood, l'home proscrit dels boscos de Sherwood durant l'edat mitjana, el bandoler generós i invulnerable que roba els rics i els opressors per socórrer els pobres i oprimits.

Els bandolers catalans del barroc no són tan famosos ni tan generosos com Robin, i tal volta hem de convenir que tampoc el Collsacabra i les Guilleries no tenen pas la mateixa força evocadora que les boscúries espesses del comtat de Nottingham, però sempre els ha acompanyat també una fantasia desbordant en la imaginació popular i una admiració profunda per part de molta gent. Així és que diverses generacions d'aquí, amb l'ajuda de les cançons i les rondalles de la vora del foc, també n'han anat cultivant i engrandint el mite, amb una força que no té res a envejar dels anglesos.

GENT DE PAGÈS

Parlar dels bandolers catalans del barroc és parlar d'un món essencialment rural: tres de cada quatre bandolers coneguts eren camperols. A l'inici del segle XVII, el mig milió de catalans de l'època vivien bàsicament a pagès, dedicats a l'agricultura i a la ramaderia i, com una manera de completar-se les garrofes, a algunes feines vinculades a primeres matèries industrials, com ara la carda i la filatura de la llana. Però no tots residien d'una manera estable en el mas familiar o a la vila on havien nascut, sinó que hi havia molta població ambulante, lligada a oficis precaris o temporers, com ara els segadors, els pastors, els carboners i llenyataires, els venedors de quincalla, etc. I hi havia també, naturalment, els que no tenien ofici ni benefici, pobres i rodamons que es multiplicaven en els anys de fam i de necessitat. Tots plegats constituïen el gruix d'on haurien de sortir els lladres i bandolers, gent que buscava mètodes més

expeditius de guanyar-se la vida o, si hagués estat possible, de fer-se ric robant els béns dels altres.

Perquè, és clar, estem parlant d'uns temps en què la vida no era precisament fàcil ni grassa per a la majoria de la gent. Hi havia, d'una banda, les epidèmies i les pestes, que encara s'anaven produint de tant en tant; després venien els canvis climàtics i les males anyades i l'encariment de la vida consegüents, i finalment les crisis regulars de certs oficis de les ciutats, que enviaven gent a la desocupació i a la misèria. Cal recordar, també, per completar aquest quadre, que aquella Catalunya de pagesos i menestrals era una terra de feudals, de manera que la meitat de la població —o més i tot segons els llocs— es trobava totalment o parcialment sota el domini d'algun tipus de senyor, fos laic, fos eclesiàstic.

Aquests senyors, d'altra banda, recorrien tot sovint a la força per resoldre els seus conflictes i tenien els seus homes d'armes particulars, de manera que la societat senyorial estava tenyida de *bandositats* o de bàndols que exercien tota mena de violència, des de la guerra privada (emboscades, assalts, assassinats i segrestos...) fins al saltejament de camins, el robatori dels masos o la falsificació de la moneda. De seguida ja es veu que la frontera entre allò que era la defensa de determinats interessos i allò que es convertia en violència en benefici propi o corporatiu era molt borrosa i permeable, de manera que tot plegat es confonia i els homes d'armes traspassaven la ratlla tot sovint. I no tot era clandestí o anònim, sinó que moltes vegades les guerres privades entre senyors o entre bandositats de pagesos i menestrals eren anunciades per mitjà de les oportunes notifi-

cacions de desafiament. Així, per exemple, era desafiat l'any 1621 Jaume Paracolls, hereu del mas Paracolls de Malla, a Osona:

Jaume Paracoll. Tinch entès que haveu arrendada la casa a [un] tal Farriol. Si vós lo posau en casa de aquesta hora en hava(n)t vos tingau per desafiat vós y dit Farriol, ell y qualsevol [que (h)i treballarà)] p(er) ell y a vós aba(n)s no pasaran molts dias vos (h)auré fet besar terra y podeu creure que tot lo dany que.s po(d)rà donar a ell y a vós en béns y personas, y altrame(n)t tot pl(a)e(r)s y cortesia. Y asò no ente(n)gau sia burla ni amenaces, que conexareu seran fets y no paraules.

I una altra cosa encara: contràriament al que podria semblar, la majoria dels bandolers no eren pas homes de muntanya. De fet, partint d'una mostra de mig miler de bandolers del període 1564-1634, se'n troba una concentració molt alta a Osona, el Bages i el Vallès Oriental. I els indrets on menys se n'hi troben és a les terres de Ponent i a l'extrem nord-oriental del país (Rosselló, Vallespir, Empordà).

INDUMENTÀRIA I ARMAMENT. LA QUADRILLA

Encara que sovint vesteixin com l'altra gent, els bandolers es fan notar de seguida perquè van fortament armats i per alguns elements de la seva indumentària que no són precisament discrets. En aquest darrer sentit, no els podien faltar, d'acord amb la roba del seu temps, ni les calces o mitges fins a mitja cama, el gipó

o camisa folgada, les sabates o espadenyes amb antipares —és a dir, el drap o cuir botonat que cobreix la cama—, la capa i el barret. Tanmateix, explica Xavier Torres:

Els caps de colla i els bandolers d'anomenada anaven força més guarnits, sens dubte, i apreciaven el ben vestir: robes i mitges virolades i de qualitat; capells de plomalls, talment com els cavallers de l'època; i fins i tot, cadenes d'or al coll, i arracades a les orelles. Uns i altres [...] sense barbes ni grans mostatxeres, però amb «polseres» o cabells llargs fins a tocar l'espatlla, a la moda del temps.

L'arma que distingeix sens dubte el bandoler com cal és el pedrenyal o escopeta curta de canó, reiteradament prohibida per les autoritats de l'època. A vegades en porten cinc o sis a la bandolera de cuir, amb la banya de pólvora penjada al costat, que sovint s'amaguen sota la capa de pastor «gascona», també prohibida. La daga, el coltell i la pistola de butxaca completen l'equipament necessari.

Els bandolers no van sols, naturalment, sinó en quadrilla o comitiva, més o menys gran segons la malifeta que s'hagi de dur a terme. Si es tracta tan sols d'apostar-se al camí ral per assaltar algun traginer o caminant desprevingut, n'hi haurà prou amb un escamot que pot anar des de la mitja dotzena d'homes fins a la trentena. Però, és clar, si es tracta d'entrar en conflicte obert entre grans bàndols, la quadrilla es multiplica i esdevé tot un exèrcit, amb un centenar o dos d'homes armats fins a les dents. Com més gran i ben dotada és la quadrilla,

més mobilitat i més cavalleria l'acompanyen, d'un coll a l'altre de muntanya, en els passos angostos propicis a l'atac de sorpresa o en les grans rutes més transitades. I no tot són cops en el camí, sinó que les especialitats són ben variades, des de la crema d'un sembrat o la matança d'un ramat fins als assalts a les masies i als particulars. Aquests darrers s'acompanyen a vegades de turments sinistres, com cremar els peus dels amos o asseure'ls en un trespeus roent perquè diguin on tenen els doblers...

Sovint, la «productivitat» de la quadrilla és realment molt elevada: el mateix Serrallonga confessava que ell i els seus, emboscats a l'altura de la Costa Roja gironina, havien robat un total de dues-centes persones en una sola tarda. I, és clar, ja hem dit que en aquest ofici no s'hi planyen violències, com quan el mateix Serrallonga talla un tros de nas d'una mestressa de casa de Sant Martí de les Esposes per haver-lo denunciat o quan els homes de Trucafort s'acarnissen a cops de daga contra un home moribund —i mort i tot— als afores de Calders...

D'aquesta gent sense gaires escrúpols, ens en crida tanmateix l'atenció el criteri realment equitatiu que sol presidir el repartiment del botí, sense que aparentment el cap de la quadrilla se'n beneficiï més que els altres. Distribuïts els diners, se subhasten els altres objectes que no són susceptibles de ser trossejats per fer-ne parts —com podria fer-se, en canvi, amb una cadena d'or—. I, ai las, contra tota la mitologia romàntica de tradició anglesa, aquí no hi ha repartiment per als pobres: els bandolers catalans del barroc s'ho queden tot entre ells tots sols... Encara més: massa sovint, les biografies de bastants bandolers ens fan pensar en

gent d'una antiga fortuna que es rescabala de la pèrdua d'ingressos familiars o d'alguns caps de quadrilla que treballen per a senyors i prohoms, per a clergues i jutges o oficials reials que són còmplices dels lladres i fan la vista grossa.

TRES NOMS PRINCIPALS

La màxima virulència del bandolerisme català pot situar-se en el període que ja hem assenyalat de 1563 a 1634. Va començar amb les malifetes de Moreu Cisteller i Antoni Roca, va continuar amb les de Bartomeu Camps (*l'Empordanès*), els germans Poch, Perot Rocaguinarda, els germans Trucafort, els Tallaferro i els Margarit, i va acabar amb les de Joan de Serrallonga. N'hi va haver molts d'altres, és clar, però potser amb una tria de tres noms ja es pot donar una imatge representativa dels malfactors que van obtenir un nivell més alt de popularitat, pel seu valor i gosadia.

Comencem per Antoni Roca, un clergue que havia rebut els ordes menors i que pertanyia a una família benestant de la zona d'Organyà. Va encapçalar una de les primeres quadrilles —va ser, de fet, el bandoler més temut de la primera meitat del segle XVI— i es va fer fort a Caldes de Montbui. Disposava d'una colla d'una vuitantena d'homes armats que es movia per un ampli territori que incloïa la Cerdanya, l'Urgell, Osona i el Vallès. Amagant-se més d'un cop a França, va anar esquivant les persecucions de què va ser objecte, però finalment va caure en una operació rocambolesca: subornats per les autoritats els seus homes, ell i el seu

lloctinent van ser lligats i deixats en un bosc del Puèi Domat, de manera que el governador del Rosselló i els seus cavallers només van haver d'anar-los a buscar i emportar-se'ls detinguts primer a Perpinyà i després a Barcelona. Com que era capellà, el bisbe va despullar-lo davant de tothom, a la plaça del Rei. I el 26 de juny de 1546 va sofrir l'habitual trajecte de carretó i tortura pels carrers, de nou cap a la plaça. Tallades les mans i les orelles, van degollar-lo davant la multitud i van esquarterar-li el cos a destalades: cadascuna de les parts va ser penjada en un portal de la ciutat.

Un altre nom essencial entre els bandolers catalans del barroc és Perot Rocaguinarda, que era de la facció dels nyerros, fill d'uns pagesos també benestants, propietaris del mas Rocaguinarda, d'Oristà, al Lluçanès. Així, doncs, no va fer-se bandoler per necessitat, sinó en el context de les guerres de bandositats senyorials i contra el bisbe de Vic, Francesc de Robuster, cap dels cadells. Era un home alt i prim, de poca barba i cabells rossos tirant a roig; li agradava vestir-se de manera llampanant i cridanera, amb un barret guarnit de plomes vermelles, faixa de cuiro armada de pedrenyals i guarniments de joies, d'or i plata. Perseguit en tots els fronts —va tenir la gosadia d'atacar i aconseguir el palau episcopal de Vic—, va complir algunes venjances pendents i després d'haver entrat de nou a la capital d'Osona, va aconseguir salvar la pell, cosa realment sorprenent: va enviar una carta al rei Felip III de Castella i Aragó amb una atrevida proposta de pau que, després de fer molts tombs, li va permetre acabar servint com a capità en un dels terços de l'exèrcit destinat a Nàpols, on se'n va perdre el rastre, tot i que sembla que encara va viure

molts anys. Quan va marxar cap a terres italianes, a les acaballes de 1611, només tenia vint-i-nou anys i era tan popular que la literatura dels segles següents (Cervantes, el rector de Vallfogona, Verdaguer...) no va poder evitar de perpetuar-ne la memòria.

Finalment, no podríem cloure aquest capítol sense esmentar el nom més popular, el que ha conegut una mitificació més gran gràcies a la literatura barroca i romàntica: Joan Sala i Ferrer, conegut com a *Joan de Serrallonga*, bandoler de la colla dels nyerros i cap de quadrilla. Nascut al mas Sala de Sant Martí de Viladrau el 1594, va ser el cinquè de nou germans, quatre dels quals es van dedicar al bandolerisme. Al començament del segle XVI, la seva família era una de les més acomodades d'aquell indret, però va anar davallant en les dècades següents, potser perquè hi havia massa gent no productiva que havia de viure de la casa pairal. És el mateix que s'esdevindria, de fet, en el mas Serrallonga de Querós, prop de Sant Hilari de Sacalm, d'on ell va treure el renom i d'on procedia la seva muller, la pubilla Margarida Tallades.

A la primeria, Joan Sala va compatibilitzar la feina de pagès amb petits robatoris. Però quan va acabar-se l'activitat de la colla dels Margarit, va reagrupar-ne els efectius i va convertir-se en un cap de quadrilla cada vegada més famós. Una de les coses que crida l'atenció de la seva trajectòria és el nombre elevat de valedors que va tenir durant molts anys, batlles, rectors, oficials senyoriais i familiars del Sant Ofici que l'amagaven i el protegien, a ell i els seus homes, per raons i interessos a vegades diferents i fins i tot contradictoris. I això tant en terres del Principat com a l'hora de passar els colls

dels Pirineus o en les terres franceses de la Fenolleda, on va refugiar-se tot sovint.

Tanmateix, el final de Serrallonga no va ser tan gloriós com una bona part del seu recorregut delictiu i de la seva anomenada. Se li va anar desfent la quadrilla a força de persecucions i de caigudes, de manera que des de 1632, ja en plena retirada, rondava per les zones properes als Pirineus, fent petits robatoris, vivint de l'ajut de pastors i llenyataires i allotjant-se a casa de vells amics, amb una sola companyia: la de Joana Massissa, una pobra i jove vídua d'un moliner de Castelló d'Empúries que ell havia segrestat i emmenat a la força. Joan Sala va ser capturat finalment el 31 d'octubre de 1633 prop del mas Agustí de Santa Coloma de Farners, a causa d'una delació de l'hereu de la masia i d'uns antics companys, i conduït a Barcelona, on va ser processat i torturat. A l'últim, va ser cruelment executat el 8 de gener de l'any següent. El dietari del Consell de Cent de Barcelona en detallava el final: «Fonch la sentència de cent assots, axorellat [tallades les orelles], aportat ab carretó, atenallat y fets quatre quartos, y lo cap posat en una de les torres del portal de Sant Antoni...». Tenia llavors prop de quaranta anys i les cases familiars que li eren més pròximes van ser cremades i assolades per la justícia reial de Barcelona.

Serrallonga ja havia gaudit d'una gran anomenada en vida, que va multiplicar-se més en produir-se'n la detenció, gràcies als romanços de canya i cordill que en aquella època feien la funció de la premsa. I un cop mort, el seu valor indiscutible i la fama popular el van fer objecte immediatament de cançons, auques i danses i d'una comèdia romàntica que van anar construint

tota una altra imatge de l'antic bandoler sanguinari: s'havia reconverit ara en un home noble i justicier que s'havia vist forçat a la vida de saltejador de camins a causa d'un greuge i que havia robat els rics per poder-ho donar als pobres. Aquesta versió va ser desenvolupada després per molts altres autors i el mite s'ha mantingut absolutament intacte i viu, amb l'ajuda de la literatura, el teatre, el cinema i la televisió, fins als nostres dies.

LA FI DELS BANDOLERS

Molts bandolers, com és ben fàcil d'imaginar, queien en plena acció armada o eren abatuts a causa d'alguna delació. A vegades eren víctimes també de caçadors de recompenses, que en aquest cas tallaven el cap del cadàver i el lliuraven a les autoritats de Barcelona per poder cobrar el corresponent premi en metàl·lic. I, com ja sabem, els dies finals dels bandolers eren gairebé sempre d'una terrible crueltat, fins a l'extrem que s'ha dit que la justícia de l'Antic Règim semblava voler compensar amb el seu acarnissament les notòries deficiències dels seus dispositius policials.

Així, doncs, un cop eren detinguts, els bandolers eren conduïts a Barcelona, on se'ls torturava a consciència perquè reconeguessin els seus delictes i delatessin els seus companys i protectors. I un cop promulgada la sentència, anaven a parar a la forca, que solia instal·lar-se en un cadafal a la vista d'una gran gentada. Després, ja ho sabem, els condemnats penjaven dies i dies en un arbre dels afores de la ciutat, o se'ls esquarterava

abans o després de morts, amb l'acompanyament de mutilacions i turments de tota mena. Moltes vegades, el cap del bandoler era penjat en una gàbia col·locada en algun dels portals, perquè la gent tingués ben present allò que esperava els malfactors que optaven per aquell gènere de vida...

Cap a la segona meitat del segle XVII, el fenomen del bandolerisme va anar desapareixent per diverses causes, entre les quals s'han assenyalat l'eficàcia de determinades campanyes repressores, el tall de l'anomenada guerra de Separació o dels Segadors (1642-1652) i, sobretot, la progressiva cristallització d'una autèntica aristocràcia urbana, que va acabar amb el bandolerisme senyorial.

Dues fonts de referència

Xavier Torres, *Els bandolers (segles XVI-XVII)*, Vic: Eumo Editorial, 1991.
 DD.AA., *Torna, torna Serrallonga. Història i llegenda dels bandolers catalans del barroc*, Barcelona: Fundació «la Caixa», 1994 (catàleg).